

Arbeidsledighet, jobbsøking og økonomiske insentiver

Av Knut Røed*

Våren og sommeren 1998 ble det gjennomført parallelle intervjuundersøkelser blant arbeidsledige personer i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Siktemålet med disse undersøkelsene var å kartlegge de arbeidslediges holdninger, motivasjon og søkeatferd, og å kaste lys over mulige virkninger av de ulike landenes dagpengesystemer og arbeidsmarkedspolitik. I denne artikkelen presenteres noen av hovedresultatene fra undersøkelsen, med vekt på Norge. Så godt som alle de arbeidsledige i Norge har et sterkt ønske om å komme i jobb. Likevel hadde så mye som en tredel av dem ikke gjort noe aktivt for å skaffe seg arbeid de siste fire ukene før intervjuet. Mange ser ut til å ha gitt opp å skaffe seg ordinært arbeid. Ledige uten dagpenger er i større grad aktive arbeidssøkere enn ledige med dagpenger.

1 Innledning

Et viktig dilemma i utformingen av velferdspolitikken er at man på den ene siden gjerne vil sikre alle et minimum av økonomisk trygghet, mens man på den annen side ønsker at hver enkelt skal ta mest mulig ansvar for sin egen situasjon. Denne avveiningen kommer klart til uttrykk i utforming av arbeidsmarkedspolitikken. Økonomisk trygghet fordrer et dagpengesystem som kompenserer for tap av inntekt under arbeidsledighet. Samtidig kan eksistensen av et slikt sikkerhetsnett gjøre at noen personer blir mindre ivrige i sine bestrebelser på å skaffe seg arbeid enn det de ville ha vært i en situasjon uten økonomisk støtte. Økonomisk teori predikerer typisk at arbeidsledighetsraten i et land vil være høyere jo mer gunstig systemet for ledighetstrygd er (alt

* Denne artikkelen er en del av forskningsprosjektet "Dagpenger i Norden", som utføres på oppdrag fra Nordisk Ministerråd. Prosjektet gjennomføres som et samarbeid mellom forskningsmiljøer i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Fra Norge deltar Knut Røed og Tom Erik Aabø fra Frischsenteret og Hege Torp fra Institutt for samfunnsforskning. Takk til Hege Torp, Jon Vislie og Tom Erik Aabø for nyttige kommentarer til tidligere utkast av denne artikkelen.

annet likt), dels fordi gunstige trygdeordninger bidrar til å presse lønningene oppover, og dels fordi arbeidsledige tar seg bedre tid i bestrebelsene på å finne en jobb, slik at ”matchingen” mellom ledige arbeidere og ledige jobber går tregere. Fra et samfunnsøkonomisk synspunkt er ikke tregere matching nødvendigvis uønsket, selv om det trekker i retning av å forlenge ledighetsperiodene. Dersom arbeidssøkere ser seg tvunget til å akseptere første og beste jobbtilbud (som følge av begrenset likviditet) vil dette lett resultere i dårlig matching mellom ledige jobber og ledige arbeidere. Mange personer vil da kunne havne i jobber der de ikke får utnyttet sine komparative fortrinn fullt ut, eller der det går med uforholdsmessig mye tid og krefter til arbeidsreiser. En viss søkeledighet er dermed både nødvendig og ønskelig, ut fra hensynet til en effektiv allokering av ressursene.

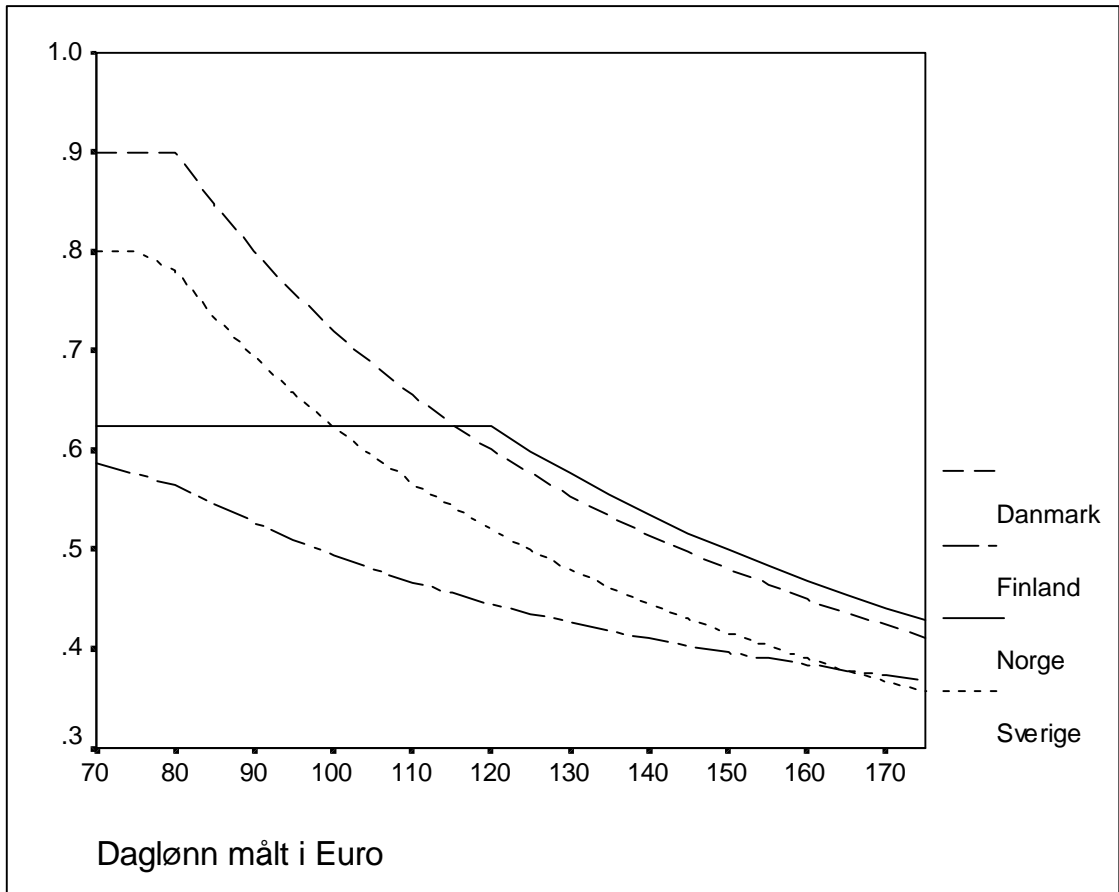
Eventuelle uheldige insentiv-effekter knyttet til dagpengesystemet kan modereres ved at arbeidsmarkedspolitikken stimulerer til aktiv jobbsøking framfor passivitet. Alle de nordiske dagpengesystemene stiller krav om aktiv søkeatferd, mobilitet og villighet til å ta i mot passende jobbtilbud som vilkår for å få dagpenger. Alle landene fører også en relativt aktiv arbeidsmarkedspolitikk, der de arbeidsledige tilbys (og til dels også presses) til å delta på kompetanseforbedrende kurs eller sysselsettingstiltak.

Det foreligger etter hvert en omfattende empiri knyttet til dagpengesystemets virkninger på de arbeidslediges atferd. Gode oversiktsartikler, med vekt på de nordiske land er Holmlund (1998), Pedersen og Westergård-Nielsen (1998) og Eriksson et al. (1999a). De fleste analyser er basert på studier av atferd knyttet til overganger fra arbeidsledighet til jobb. De typiske datakildene er ulike administrative registre eller arbeidskraftundersøkelser. Konklusjonene er stort sett svake og tvetydige, selv om det samlet sett er overvekt i retning av at gunstige dagpengeordninger reduserer sannsynligheten for å komme seg ut av ledighet, og at overgangene til jobb tiltar noe når dagpengeperioden går mot slutten (Røed og Zhang, 1999). Aktive arbeidsmarkedspolitiske tiltak har også vært gjenstand for mange effekt-evalueringer, se f.eks. Raam og Torp (1993a; 1993b) og Torp (1994). Men også på dette området er det vanskelig å få trukket klare konklusjoner. Det fundamentale problem knyttet til evaluering både av dagpengesystemets- og arbeidsmarkedstiltakenes virkninger, er at det ikke er tilfeldig hvem som får del i disse tilbudene. Korrelasjon vil dermed ikke nødvendigvis reflektere kausalitet, men også uobservert heterogenitet.

Denne artikkelen er i hovedsak basert på opplysninger om arbeidslediges egne erfaringer og synspunkter, slik de kommer til uttrykk i personlige intervjuer med personer som enten er eller nylig har vært arbeidsledige. Økonomer er ofte litt skeptiske til denne typen informasjon, både fordi utvalgsundersøkelser preges av utvalgsskjevhet, og fordi det generelt er bedre å ta utgangspunkt i hva folk faktisk gjør enn i hva de sier at de gjør. Men siden observert atferd alene ikke er tilstrekkelig til å få identifisert *kausale* sammenhenger, har vi behov for informasjon også fra andre kilder. Eventuelle konklusjoner må så baseres på en samlet vurdering av all tilgjengelig teori og empiri. Neste avsnitt gir en kort beskrivelse av "rausheten" i de nordiske dagpengesystemene, og omfanget av aktiv arbeidsmarkedspolitik. Avsnitt 3 presenterer det metodiske opplegget for intervjuundersøkelsen. Avsnitt 4, 5 og 6 presenterer resultater knyttet til de lediges søkeatferd, reservasjonskrav og holdninger til arbeidsmarkedstiltak. Avsnitt 7 konkluderer. En fyldigere beskrivelse av relevant teori, metoder og resultater knyttet til intervjuundersøkelsene og av de enkelte landenes dagpengesystemer finnes i en fellesnordisk samlerapport (Torp, 1999) og i nasjonale rapporter for Danmark (Eriksson et al., 1999b), Finland (Lilja og Savaja, 1999), Norge (Røed et al., 1999) og Sverige (Regnér og Wadensjö, 1999).

2 Dagpengesystemer og arbeidsmarkedspolitik i Norden

Figur 1 gir en oversikt over brutto kompensasjonsgrader i de nordiske dagpengesystemene, som en funksjon av tidligere inntekt. Kompensasjonsgradene er høyest i Danmark og lavest i Finland. Danmark og Sverige har en sterkere fordelingsprofil på kompensasjonsgradene enn Finland og Norge. Når det gjelder dagpengenes varighet er det betydelige forskjeller i de formelle reglene. Danmark har den klart mest generøse ordningen, med en varighet på inntil 260 uker. I Norge er varigheten 156 uker, i Finland 100 uker og i Sverige bare 60 uker. I Finland og Sverige er det imidlertid slik at deltakelse i aktive arbeidsmarkedstiltak kan inngå i grunnlaget for re-kvalifisering til en ny periode med dagpenger. Dette er ikke mulig i Danmark og Norge. Samlet sett vurderer vi det slik at Danmark har den mest generøse, og Finland den minst generøse dagpengeordningen i Norden. Det er for øvrig ingen klar tendens til at de nordiske land samlet sett skiller seg ut med vesentlig mer gunstige dagpengesystemer enn det man finner ellers i Europa (OECD, 1998).

Figur 1. Kompensasjonsgrader i dagpengesystemene i Danmark, Finland, Norge og Sverige. Brutto kompensasjonsgrad etter tidligere daglønn (målt i Euro) for enslig arbeidssøker med fulle rettigheter.

Sverige trekkes ofte fram som et foregangsland når det gjelder aktive arbeidsmarkedstiltak (se f.eks. Layard et al., 1991). I 1998 omfattet de aktive tiltakene hele 4,1 prosent av den totale arbeidsstyrken og 38,3 prosent av de arbeidsledige (inkludert tiltaksdeltakere). Også Danmark fører for tiden en svært aktiv arbeidsmarkedspolitik, med en tiltaksandel på om lag en tredel. I Finland og Norge er tiltaksandelen noe lavere, med om lag en femdel. I Norge har det vært en tendens til at tiltaksandelen øker i perioder med høy ledighet.

3 Opplegg og metode for intervjuundersøkelsen

Våren og sommeren 1998 ble det gjennomført tilnærmet identiske intervjuundersøkelser blant personer som enten var eller nylig hadde vært arbeidsledige i Danmark, Finland, Norge og Sverige. I hvert land ble det trukket to utvalg. Et *Beholdningsutvalg*

ble trukket fra registeret av arbeidsledige arbeidssøkere. Et *strømutvalg* ble trukket fra gruppen av personer som nylig hadde forlatt dette registeret. Mens beholdningsutvalget ble trukket rent tilfeldig, ble strømutvalget avgrenset til ikke-fremmedspråklige personer mellom 25 og 60 år. Totalt ble det gjennomført mellom 1500 og 2000 telefonintervjuer i hvert land. I Norge ble selve intervjuarbeidet utført av Norsk Gallup. Det er viktig å merke seg at de to utvalgene representerer svært forskjellige grupper. Beholdningsutvalgene er (i hvert fall i utgangspunktet) representative for dem som er arbeidsledige *på et gitt tidspunkt*, mens strømutvalgene er representative for dem som er innom arbeidsledighet. I beholdningsutvalgene vil et forløp som varer 10 måneder ha 10 ganger så stor sannsynlighet for å komme med som et forløp som varer 1 måned. I strømutvalgene vil alle forløp ha samme sannsynlighet for å komme med. Sett i forhold til populasjonen av alle ledighetsforløp er det derfor strømutvalgene som er representative. I beholdningsutvalgene vil lange ledighetsforløp være sterkt overrepresentert. Ettersom det gikk noe tid fra trekning til intervju, vil dette i enda større grad gjelde personer i beholdningsutvalget som fortsatt var ledige på intervju-tidspunktet.

Ikke uventet oppstod det en del problemer knyttet til frafall. Frafallet ble spesielt stort i Norge, der forskergruppen ble pålagt av Datatilsynet å innhente passivt forhåndssamtalke fra alle som ble trukket ut. I praksis innebar dette at alle de uttrukne fikk utsendt en ferdig frankert svarslipp der de kunne reservere seg mot å bli oppringt. Om lag 40 prosent benyttet denne muligheten. I tillegg var det en del som av ulike årsaker ikke ville svare når de ble oppringt, eller som ikke var tilgjengelig på telefon. Det totale frafallet ble dermed om lag 70 prosent. Selv om det ikke ser ut til å være store skjevheter i utvalgssammensetningen når det gjelder observerbare kjennetegn (kjønn, alder, utdanning, ledighetens varighet mv.) er det åpenbart at et så stort frafall innebærer at resultatene må tolkes med forsiktighet. Heldigvis ble frafallet mindre i Danmark (53 prosent), Finland (39 prosent) og Sverige (31 prosent).

4 Ønsker om arbeid og søkeatferd

Personer som på intervju-tidspunktet ennå ikke var kommet i arbeid ble spurt om hvorvidt de ønsker inntektsgivende arbeid. Hvis de svarte ja på dette spørsmålet ble

de spurt om de hadde forsøkt å få arbeid de fire siste ukene. Noen hovedresultater er gjengitt i Tabell 1.

Tabell 1				
Jobbønsker; spørsmål til personer i beholdningsutvalget som fortsatt var uten arbeid på intervju tidspunktet				
Antall	Danmark N=497	Finland N=589	Norge N=551	Sverige N=599
<i>Ønsker du inntektsgivende arbeid?</i>				
Ja	73,4	77,1	90,9	92,7
Nei	21,3	15,3	4,9	4,5
Vet ikke	5,3	7,6	4,2	2,9
Antall som ønsker arbeid	365	454	501	555
<i>Har du en jobb på hånden?</i>				
Ja	12,0	17,6	26,5	19,8
Nei	88,0	80,9	72,7	78,7
Vet ikke	-	1,5	0,8	1,4
Antall som ønsker arbeid og som ikke har en jobb på hånden	321	367	368	437
<i>Har du forsøkt å få arbeid de siste fire ukene?</i>				
Ja	59,4	65,2	61,1	62,9
Nei	40,6	34,4	38,6	37,1
Vet ikke	-	0,5	0,3	-

Mer enn 90 prosent av de norske og svenske respondentene svarte ja på spørsmålet om de ønsker arbeid, mens ja-andelene i Danmark og Finland var omlag 75 prosent. Av de norske ledige som ønsket arbeid var det en firedel som hevdet at de "hadde en jobb på hånden". Blant de resterende var det så mange som 38,6 prosent som opplyste at de, på tross av sitt ønske om arbeid, *ikke hadde gjort noe aktivt for å skaffe seg arbeid i løpet av de siste fire ukene*. Denne andelen var omtrent den samme i alle de fire nordiske landene (noe høyere i Danmark og noe lavere i Finland og Sverige). Det er verd å merke seg at disse svarene for Norges del ble avgitt på et tidspunkt da arbeidskrafttetterspørselen befant seg på et historisk toppnivå. Om lag en tredel av de spurte begrunnet likevel sin manglende søkeatferd med forhold som tyder på at de ikke trodde det var mulig for dem å få jobb. En annen tredel viste til at de var i gang med andre aktiviteter, slik som forsøk på å etablere egen virksomhet, mens om lag 16 prosent begrunnet den manglende søkeaktiviteten med omsorgsforpliktelser i hjemmet.

For å få et bedre grunnlag for å vurdere faktorer som påvirker beslutningen om å søke aktivt etter jobb estimerte vi binære regresjonsmodeller (probit), der den avhengige variabelen har verdien 1 dersom vedkommende hadde forsøkt å skaffe seg jobb de fire siste ukene og null ellers. Resultatene er gjengitt i tabell 2.

Tabell 2				
Probit-estimater (beholdningsutvalget):				
<i>Pr(Forsøkt å få arbeid de siste fire uker ikke jobb på intervju tidspunkt)</i>				
	Danmark N=339	Finland N=412	Norge N=367	Sverige N=598
Konstant	-1,36 (1,02)	-0,36 (0,26)	-0,98 (0,65)	0,52 (0,72)
Mann	0,33** (0,16)	0,08 (0,05)	0,43*** (0,15)	0,23** (0,11)
Barn under 7 år	-0,19 (0,19)	-0,05 (0,07)	0,15 (0,18)	0,29** (0,16)
Gift	0,01 (0,16)	0,13** (0,06)	0,19 (0,15)	0,19 (0,12)
Alder	-0,06 (0,05)	0,04*** (0,01)	0,08** (0,04)	0,002 (0,036)
(Alder) ² /1000	0,73 (0,57)	-0,61*** (0,18)	-1,11** (0,45)	-0,18 (0,44)
Lav utdanning	-0,25 (0,16)	0,05 (0,05)	-0,21 (0,17)	-0,08 (0,13)
Høy utdanning	0,14 (0,21)	0,10 (0,10)	0,26 (0,22)	0,20 (0,20)
Mottager av dagpenger	0,80*** (0,21)	0,18 (0,09)	-0,27* (0,16)	-0,06 (0,16)
Deltager i aktive sysselsettningstiltak	-0,42** (0,19)	-0,30*** (0,10)	-0,69*** (0,18)	-0,37*** (0,12)

Note: *(**)(***) indikerer signifikans på 10(5)(1) prosent nivå. Standard feil i parentes.

Økonomiske insentiver synes å spille en viss rolle for søkeatferden blant norske ledige. Personer med dagpenger har en signifikant lavere sannsynlighet for å være aktive jobbsøkere enn personer uten dagpenger. Som man ser av Tabell 2 er det imidlertid bare i Norge det kan identifiseres noen signifikant effekt i denne retning. Det er derfor all grunn til å advare mot å trekke for sterke slutninger på grunnlag av disse resultatene. Selv om det skulle være slik at personer med dagpenger viser mindre interesse for jobbsøking enn personer uten dagpenger, behøver ikke dette å reflektere en kausal sammenheng. Det kan også tenkes at personer som velger å registrere seg som arbeidsledige, *på tross av at de ikke har rett til dagpenger*, gjennomgående er mer motiverte jobbsøkere enn andre arbeidsledige.

Det er for alle de fire landene en klar tendens til at tiltaksdeltagelse reduserer sannsynligheten for aktiv jobbsøking. Dette kan skyldes at en del tiltak har en utforming som gjør det naturlig å avslutte tiltaket før søkeaktiviteten gjenopptas, eller at tiltakene er rettet inn mot fast jobb hos en bestemt arbeidsgiver.

Respondentene ble også spurt om hvor intensivt de søkte etter arbeid (antall timer, antall svar på stilling ledig annonser osv.) og hvilke søkekanaler de benyttet (arbeidsformidlingen, annonser, venner og kjente etc.). Lignende spørsmål ble også stillet til personer i strømutvalget, men da i retrospektiv form. På grunnlag av svarene konstruerte vi så en *søkeaktivitetsindeks* som summerer opp personenes søkeintensitet i form av en skalar, med verdi fra null til 10 (Se Eriksson et al., 1999c, for detaljer). Indeksen tyder på at norske og svenske arbeidsledige søker mer aktivt enn danske og finske arbeidsledige. Indeksen ble også benyttet som venstresidevariabel i en lineær regresjon. Resultatene for de fire strømutvalgene er gjengitt i tabell 3. Som det framgår av R^2 er regresjonenes samlede forklaringskraft nokså dårlig. Det er likevel mulig å identifisere enkelte signifikante variable.

Tabell 3				
Lineær regresjon, søkeintensitetsindeks for strømutvalgetne				
Indeksene er basert på retrospektive svar knyttet til søkeatferden de siste fire uker av forløpet.				
	Danmark N=576	Finland N=677	Norge N=658	Sverige N=846
Konstant	5,60*** (1,29)	4,70*** (1,61)	4,12** (1,68)	3,78*** (1,54)
Mann	-0,34* (0,19)	-0,17 (0,18)	0,23 (0,20)	-0,47*** (0,14)
Barn under 7 år	-0,24 (0,24)	-0,54*** (0,21)	-0,18 (0,23)	0,33 (0,20)
Gift	0,05 (0,22)	-0,22 (0,18)	0,08 (0,22)	-0,46*** (0,15)
Alder	-0,05 (0,07)	0,04 (0,08)	0,04 (0,09)	0,07 (0,07)
(Alder) ² /1000	0,25 (0,87)	-0,87 (1,05)	-1,00 (1,15)	-0,92 (0,89)
Utenfor arbeidsstyrken	0,17 (0,92)	-1,63*** (0,26)	-1,19*** (0,37)	-0,84** (0,19)
Lav utdanning	-0,10 (0,22)	-0,53*** (0,20)	-0,41* (0,24)	-0,32* (0,18)
Høy utdanning	1,01*** (0,24)	0,25 (0,24)	1,30*** (0,27)	0,54** (0,20)
Lengden på ledighetsforløpet	0,01** (0,00)	-	0,011** (0,006)	-0,003 (0,006)
Mottok dagpenger	0,18 (0,31)	-	0,02 (0,22)	-0,24 (0,24)
Har deltatt i aktive tiltak	-0,16	-	0,80***	0,63***

Tabell 3
Lineær regresjon, søkeintensitetsindeks for strømutvalgetne
Indeksene er basert på retrospektive svar knyttet til søkeatferden de siste fire uker av forløpet.

	Danmark (0,36)	Finland	Norge (0,24)	Sverige (0,15)
R ²	0,07	0,12	0,11	0,08

Note: *(**)(***) indikerer signifikans på 10(5)(1) prosent nivå. Standard feil i parentes.

Tidligere deltakelse på arbeidsmarkedstiltak er forbundet med klart høyere søkeaktivitet i Norge og Sverige. Det ser med andre ord ut til at den pausen i jobbsøkingen som arbeidsmarkedstiltak i henhold til resultatene i tabell 2 så ut til å forårsake, til dels kompenseres ved sterkere søkeintensitet etter at tiltakene er avsluttet. Tilgang til ledighetstrygd synes ikke å ha betydning for søkeintensiteten i noen av landene.

Et viktig spørsmål i søkelitteraturen er om søkeaktiviteten faller eller tiltar som en funksjon av forløpets varighet. Et fall kan forårsakes av demoralisering (discouraged worker effekten) og av statistisk diskriminering. Økning kan forårsakes av dårlig likviditet og av at gjenstående dagpengeperiode blir kortere. Resultatene i Tabell 3 kan tyde på at søkeaktiviteten tiltar. Både i Danmark og Norge er det en tendens til at personer med lange forløp søkte mer aktivt de siste fire ukene enn personer med korte forløp. Her er det imidlertid minst to typer seleksjonseffekter (som trekker i hver sin retning) som gjør det vanskelig å tolke denne sammenhengen som kausal. For det første er det en del personer med svært korte ledighetsforløp som simpelthen ikke rekker å søke særlig aktivt, ettersom de skaffer seg jobb nesten med en gang. For det andre er det en del langtidsledige som er blitt langtidsledige nettopp fordi de ikke søker aktivt.

For å kaste ytterligere lys over en eventuell varighetsavhengighet spurte vi respondentene direkte om deres egen vurdering av dette spørsmålet. Blant dem som fortsatt var helt ledig på intervju tidspunktet (og som således alle hadde vært ledige en god stund) var det om lag 36 prosent av de norske respondentene som mente de brukte *mindre tid og krefter* på søking da enn det de gjorde den første tiden de var ledige, mens 30 prosent brukte like mye og 28 prosent mere tid og krefter. Det er med andre ord en overvekt i retning av negativ varighetsavhengighet. Også i Danmark og Finland var det en overvekt av personer i beholdningsutvalgene som mente søkeintensiteten hadde falt over ledighetsforløpet. I Sverige derimot var det tre ganger så mange

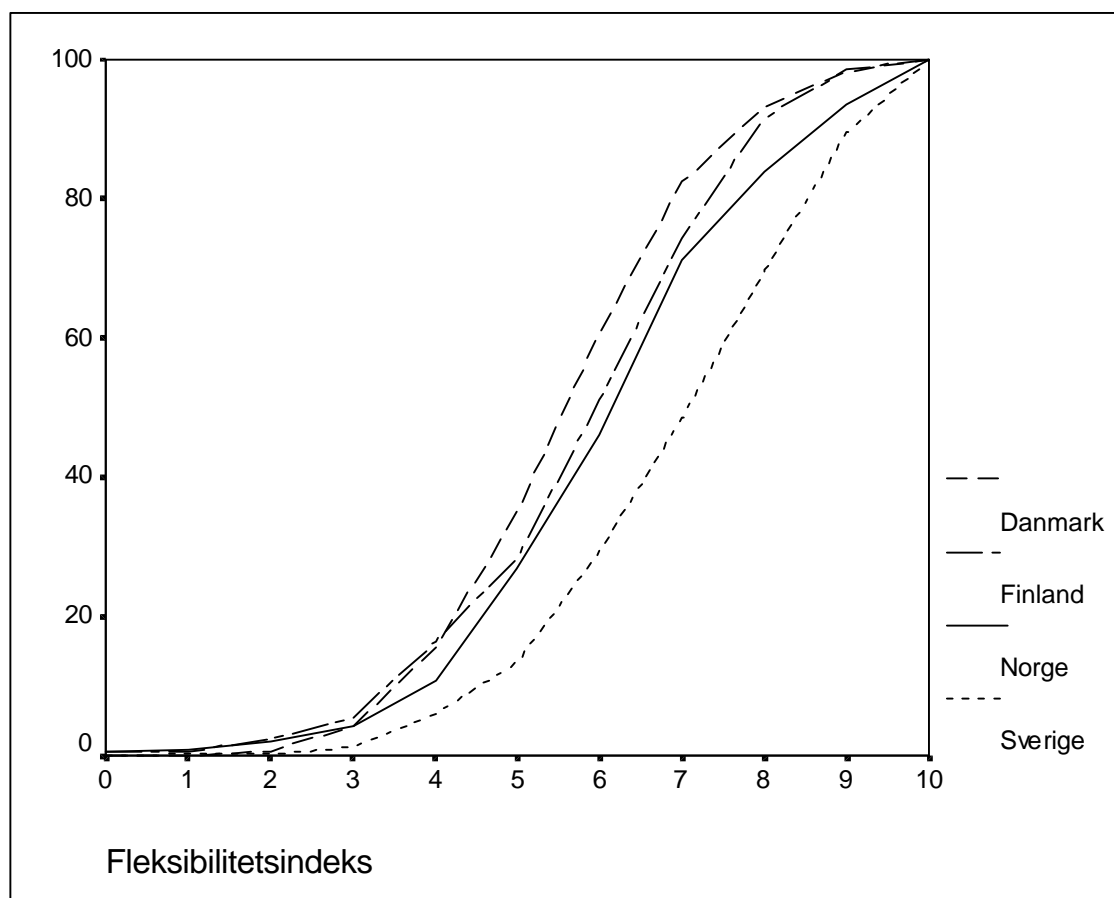
som svarte at søkeaktiviteten hadde økt som svarte at den hadde falt. En mulig tolkning av dette er at den aktive arbeidsmarkedspolitikken i Sverige har lyktes i sine bestrebelser på å holde søkeaktivitet og motivasjon oppe blant personer som opplever lange ledighetsforløp.

5 Reservasjonskrav

De som fortsatt var arbeidsledige på intervjutidspunktet og som svarte bekreftende på at de ønsket arbeid, fikk også spørsmål om hvilke krav de ville stille til et eventuelt jobbtilbud. Noen hovedresultater er gjengitt i Tabell 4.

Tabell 4				
Reservasjonskrav; spørsmål til personer i beholdningsutvalget som ikke har fått jobb				
	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Antall som ikke har jobb på intervjutidspunkt	N=497	N=589	N=551	N=598
Spørsmål til dem som ønsker arbeid, men som ikke har jobb på hånden:	N=321	N=365	N=368	N=444
<i>Hvor raskt kan du begynne å arbeide?</i>				
Med en gang/i løpet av 1-3 uker	87,9	90,7	86,4	91,9
Tidligst om 1 måned	5,7	3,0	4,3	3,8
Uaktuelt/ønsker ikke jobb	5,7	2,7	5,2	2,9
Vet ikke/ubesvart	0,6	3,6	4,1	1,4
Spørsmål til dem som ikke oppgir "uaktuelt":	N=297	N=355	N=349	N=431
<i>Hvor lang reisetid kan du godta?</i>				
Mindre enn 1 time	8,8	16,3	12,6	2,3
1 time	47,1	43,4	45,0	32,9
2 timer	34,7	28,2	27,8	30,4
3 timer	4,0	2,8	5,4	12,3
4 timer	4,4	4,0	6,6	20,6
Vet ikke/ubesvart	1,0	5,4	2,6	1,4
<i>Kunne du godta et jobbtilbud som innebærer ukependling eller flytting?</i>				
Ja	18,9	26,8	28,9	32,3
Nei	79,5	63,7	65,0	58,0
Vet ikke/ubesvart	1,7	9,6	6,0	9,7
<i>Kunne du godta et jobbtilbud som ville kreve omskolering og opplæring?</i>				
Ja	80,8	79,2	84,0	71,5
Nei	15,2	13,8	10,6	17,9
Vet ikke/ubesvart	4,0	7,0	5,4	10,6
Reservasjonslønn i prosent av forventet lønn	N=244	N=257	N=224	N=315
Gjennomsnitt	94,3	96,1	81,8	91,7
(standardavvik)	(11,8)	(16,7)	(17,9)	(13,1)

De aller fleste av de norske ledige (86,4 prosent) hevdet at de kunne begynne i arbeid med en gang. I de andre nordiske landene var denne andelen enda høyere. Om lag 40 prosent kunne godta en samlet reisetid (fram og tilbake) på minst to timer. Dette var noe høyere enn i Finland, men lavere enn i Danmark og Sverige. Spesielt svenske arbeidssøkere skilte seg ut på dette punktet, ved at hele 63 prosent kunne godta en reisetid på to timer. I underkant av 30 prosent ville godta ukependling eller flytting. Danmark lå noe lavere (19 prosent) og svenskene noe høyere (32 prosent). Unge arbeidssøkere er jevnt over mer villige til å godta flytting og omskolering enn eldre arbeidstakere. De kan også godta noe lengre reisetid. Det er svært små forskjeller på reservasjonskravene til dem som har, og dem som ikke har arbeidsledighetstrygd.

Figur 2. Kumulativ fordeling av fleksibilitetsindeks for Danmark, Finland, Norge og Sverige.

For å få et samlemål på graden av fleksibilitet konstruerte vi en *fleksibilitetsindeks*, som oppsummerer svarene knyttet til hva man kan godta av reising, arbeidstid, flytting og omskolering til en skalar med verdi fra 0 til 10 (se Røed og Aabø, 1999, for detaljer). Figur 2 viser den kumulative fordelingen av denne indeksen i de fire landene. Indeksen bekrefter bildet av at svenske arbeidssøkere er de klart mest fleksible, og

danske arbeidssøkere de klart minst fleksible, med de norske og finske arbeidssøkerne et sted midt imellom.

Indeksen ble også benyttet i en lineær regresjon. Resultatene er gjengitt i tabell 5.

Tabell 5				
Reservasjonskrav til jobben. Beholdningsutvalg. Fortsatt arbeidsledig på intervju tidspunkt.				
Lineær regresjon. Avhengig variabel: "Fleksibilitetsindeks"				
	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Koeffisient (standard feil)				
Konstant	8,591*** (1,181)	5,746*** (1,064)	5,374*** (0,860)	8,892*** (1,027)
Mann	0,436** (0,193)	0,017 (0,187)	0,904*** (0,190)	0,782*** (0,158)
Barn under 7 år	-0,289 (0,243)	-0,683*** (0,244)	-0,807*** (0,225)	-0,001 (0,221)
Alder	-0,125** (0,062)	0,069 (0,057)	0,092* (0,049)	-0,053 (0,053)
Alder kvadrert/1000	1,303* (0,741)	-0,001* (0,001)	-1,676*** (0,614)	0,000 (0,001)
Utenfor arbeidsstyrken	-0,535* (0,323)	1,381* (0,786)	-0,672** (0,321)	0,729** (0,368)
Høy utdanning	0,967*** (0,251)	0,361 (0,348)	0,122 (0,273)	0,477* (0,273)
Lav utdanning	0,066 (0,199)	-0,141 (0,198)	0,006 (0,221)	-0,126 (0,180)
Varighet på intervju tidspunkt (måned)	-0,004 (0,003)	-0,010* (0,005)	-0,003 (0,004)	-0,005 (0,004)
Mottar dagpenger	0,111 (0,291)	0,198 (0,354)	0,339 (0,211)	-0,084 (0,250)
Deltar på tiltak intervju tidspunkt	0,304 (0,256)	0,359 (0,424)	-0,332 (0,264)	-0,379* (0,198)
Har deltatt på tiltak	-0,030 (0,450)	0,059 (0,210)	0,572*** (0,208)	0,174 (0,193)
Fremmedspråklig	-----	-----	-0,181 (0,337)	-0,070 (0,248)
Adj. R-sq.		0,056	0,173	0,161
N=	294	355	346	419

*(**)(***) signifikant på 10(5)(1) prosents nivå.

Det er ingen tendens i retning av at personer med dagpenger er mer kresne enn personer uten dagpenger, slik vi skulle forvente ut fra teorien. Tvert i mot tyder punkttestimatene for tre av landene på det motsatte. For Norge er det en tendens til at de som har deltatt på arbeidsmarkedstiltak er mer fleksible enn de som ikke har slik erfaring. Men igjen er det vanskelig å finne resultater som er robuste på tvers av landegrenser på dette punktet.

Menn er mer fleksible med hensyn til jobbvalg enn kvinner i alle landene. De som har barn i førskolealder er mindre fleksible enn de som ikke har det. Mer detaljerte analyser viser at den lavere fleksibilitet hos kvinner og hos personer med små barn, i sin helhet er relatert til forhold som har med arbeids- og reisetid å gjøre. Disse personene er ikke mindre fleksible enn andre når det gjelder hvor raskt de kan begynne i arbeid eller når det gjelder vilje til omskolering og vilje til å ta et arbeid de er overkvalifisert for.

Et viktig element som er utelatt i fleksibilitetsindeksen er hva man kan godta når det gjelder lønn. For å få et anslag på den enkeltes reservasjonslønn ble respondentene først bedt om å oppgi hvilken lønn de tror de vil få dersom de greier å få jobb. Deretter ble de bedt om å oppgi den absolutt laveste lønn de ville være villige til å godta, dvs. reservasjonslønnen. I gjennomsnitt utgjorde reservasjonslønn for de norske ledige om lag 80 prosent av forventet lønn. Dette er klart lavere enn i de andre nordiske landene, der den relative reservasjonslønnen lå rundt 90-95 prosent. Det er en svak tendens til at tiltaksdeltakere hadde lavere relativ reservasjonslønn enn helt ledige, og at de med dagpenger hadde lavere reservasjonslønn enn de uten dagpenger. Mange hadde imidlertid problemer med å svare på spørsmål om forventet lønn og/eller reservasjonslønn, slik at grunnlaget for å trekke slutninger her er svakt.

6 Arbeidsmarkedstiltak

Et viktig spørsmål i utforming av arbeidsmarkedspolitikken er om ulike former for tiltak bidrar til å øke deltagerens mulighet for å komme i ordinært arbeid. Deltagerne selv mener det. I Tabell 6 gjengis tiltaksdeltagerens egne ”effekt-evalueringer”.

Tabell 6				
Vurdering av arbeidsmarkedstiltakenes effekt blant dem som selv har deltatt på slike tiltak				
	Danmark	Finland	Norge	Sverige
Antall	277	285	352	489
<i>Tror du muligheten for å få ordinært arbeid har økt som følge av din tiltaksdeltagelse?</i>				
Ja	57,7	60,4	69,3	46,0
Nei	39,6	32,3	27,3	48,3
Vet ikke	2,7	7,4	3,4	5,7

Tabell 6				
Vurdering av arbeidsmarkedstiltakenes effekt blant dem som selv har deltatt på slike tiltak				
	Danmark	Finland	Norge	Sverige
<i>Hvis ja, hvor stor tror du effekten var?</i>				
Meget stor	45,6	26,7	45,9	23,6
Ganske stor	43,9	50,6	42,2	56,0
Liten	12,2	22,7	9,8	18,7
Vet ikke	2,1	0,0	2,0	1,8

Norske arbeidssøkere har et klart mer positivt syn på arbeidsmarkedstiltak enn sine nordiske kolleger. Spesielt er oppslutningen lav i Sverige, der under halvparten av dem som har deltatt på tiltak tror det har hatt noen positiv effekt på jobbsjansene. En sannsynlig forklaring på den mer negative holdningen i Sverige er at tiltaksvolumet her har vært meget høyt, og at tiltakene også ble trappet opp svært raskt da ledigheten økte på 1990-tallet. Dette kan ha gått ut over kvaliteten på tiltakene. Dessuten kan det tenkes at man har nådd et punkt der tiltaksomfanget er blitt så stort at tiltaksplasser også tilbys personer med lavt forventet utbytte.

7 Konklusjoner

Økonomiske insentiver har en viss, men ikke stor, betydning for de lediges vilje til å aktivisere seg for å finne en jobb. I Norge er det en tendens til at personer med dagpenger i noe mindre grad er aktive jobbsøkere enn personer uten dagpenger. Betrakter man de nordiske landene under ett er det imidlertid ikke mulig å skjelne noen klar sammenheng verken mellom trygderettigheter og søkeatferd eller trygderettigheter og reservasjonskrav.

Svenske arbeidsledige er klart mer aktive i arbeidet med å skaffe seg jobb enn sine nordiske "kolleger". De er også mer fleksible med hensyn til hva slags jobber de er villige til å godta. De danske arbeidsledige er på den annen side de minst aktive og de mest "kravstore" jobbsøkerne i Norden. De norske og de finske ledige kommer i en mellomstilling. Selv om det er vanskelig å identifisere slike effekter på individplan, er det nærliggende å relatere disse observasjonene til de respektive lands dagpengesystem og arbeidsmarkedspolitik. Danmark har det mest "rause" dagpengesystemet, både når det gjelder utbetalingenes nivå og varighet. De svenske dagpengeperiodene

er i utgangspunktet svært korte, men kan forlenges gjennom deltagelse på aktive tiltak.

Flertallet av de ledige i både Danmark, Finland og Norge mener at deres søkeaktivitet var høyest den første tiden de var ledige. I Sverige, derimot, er det en klart tendens til at søkeaktiviteten øker etter hvert som forløpet skrider fram. Alt dette kan tyde på at den svært aktive arbeidsmarkedspolitikken i Sverige har lykket med å holde de ledige motivert og aktive, selv i en situasjon med relativt høy arbeidsledighet.

De lediges holdning til ulike former for arbeidsmarkedstiltak er svært positiv. De aller fleste av dem som selv har deltatt på tiltak mener at dette har økt deres sjans for å komme i arbeid. Svenske arbeidsledige er imidlertid mindre positive enn sine nordiske "kolleger". Det kan tyde på at den høye tiltaksaktiviteten i Sverige har gått på bekostning av kvalitet og treffsikkerhet.

Referanser

- Eriksson, T., Jensen, P. og Pedersen, P. J. (1999a) Søgeadfærd – Teori og Empiri. Kapittel 2 i Torp (1999).
- Eriksson, T., Jensen, P. og Pedersen, P. J. (1999b) Arbejdsløshed og jobsøgning i Danmark. Centre for Labour Market and Social Research, Århus
- Eriksson, T., Jensen, P. og Pedersen, P. J. (1999c) Søgeadfærd og søgestrategier i de nordiske lande. Kapittel 5 i Torp (1999)
- Holmlund, B. (1998) Unemployment Insurance in Theory and Practice. *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 100, No. 1, 113-141.
- Layard, R., Nickell, S. and Jackman, R. (1991) *Unemployment. Macroeconomic Performance and the Labour Market*. Oxford University Press.
- Lilja, R. og Savaja, E. (1999) Sätt at söka arbete, attityder och motivation hos arbetsökande i Finland. Näringslivets Forskningsinstitut, Helsinki
- OECD (1998) *Benefit systems and work incentives*. Paris.
- Pedersen, P. J. and Westergård-Nielsen, N. (1998) Unemployment: What do we know from longitudinal data? Kapittel 4 i T. Lange (red.) *Unemployment in Theory and Practice*. Edward Elgar. Cheltenham.
- Regnér, H. og Wadensjö, E. (1999) Arbetslösas sökbeteende i Sverige. Institutet för

social forskning, SOFI, Stockholms Universitet.

- Røed, K., Torp, H. og Aabø, T. E. (1999) Arbeidsledighet, arbeidsmarkedspolitik og jobbsøking i Norge. Rapport 1/1999, Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning (<http://www.frisch.uio.no/frisch/publikasjoner.html>)
- Røed, K. og Zhang, T. (1999) Unemployment Duration in a Non-Stationary Macroeconomic Environment. Memorandum No. 14/99, Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo (<http://www.sv.uio.no/sosoeek/memo/>).
- Røed, K. og Aabø, T. E. (1999) Arbeidslediges reservasjonskrav. Kapittel 6 i Torp (1999).
- Raaum, O. og Torp, H. (1993a) AMO-kurs: Hvem søker, hvem får plass og hvem får jobb etterpå? *Søkelys på arbeidsmarkedet*, Vol. 10, 119-126.
- Raaum, O. og Torp, H. (1993b) Evaluering av AMO-kurs: Sysselsettingseffekter og seleksjon. SNF-Rapport 72/93.
- Torp, H. (1994) The impact of training on employment: Assessing a Norwegian labour market programme. *Scandinavian Journal of Economics*, Vol 96, 531-550.
- Torp, H. (Red.) (1999) Dagpengesystemene i Norden og tilpasningen på arbeidsmarkedet. Kommer i Nord-serien, Nordisk ministerråd.